

Foto: Fotlet

Gordana Nonin

Za neke knjige se može reći da su male, da su pravi biseri među mnoštvom drugih, da su nam veoma značajne. Ovde će biti reči o jednoj takvoj knjizi, koja je neposredno nakon izlaska iz štampе uvrštena u obaveznu literaturu za studije o Holokaustu Jevrejske opštine u Novom Sadu. Svedočanstvo o novosadskoj raciji koje se nalazi u njoj od neprocenljive je važnosti za izučavanje ovog najstrašnijeg događaja u istoriji Novog Sada, upravo zato što ga je malo ko, ko je bio odveden do Dunava na Strandu, preživeo.

Ako čitalac želi da stekne sliku o tome kako se u Vojvodini zaista živelo krajem 19. i kroz prvu polovinu 20. veka, najbolje će biti da pročita ovu knjigu koju je prošle godine na mađarskom, na jeziku na kome je i napisana, objavio novosadski „Forum“, a gotovo istovremeno na srpskom, u prevodu Draginje Ramadanski, objavljena je i u izdanju Akademske knjige iz Novog Sada koja, inače, objavljuje sabrana dela Aleksandra Tišme.

Ovu knjigu nije napisao Tišma, ali ona, i te kako, ima veze sa jednim od naših najvećih pisaca. Svoju autobiografiju napisala je, u svojoj devedesetoj godini, njegova baka Terez Miler, i to upra-

vo na nagovor svog unuka. U podnaslovu ove knjige, koja se jednostavno zove „Istinita priča“ stoji „sećanja bake Aleksandra Tišme“. Prvo, ovu ne toliko obimnu knjigu, koju je priredio Andrej Tišma, sin čuvenog pisca, čitalac ne ispušta iz ruke do njenog kraja. Nakon saznanja o jednom uzbudljivom životu, o vaspitanju krajem 19. veka u jednoj trgovačkoj porodici, udaji, epizodama o rođacima i kockarskim dugovima, koliko kuća i stanova na ovim prostorima može da izgubi jedna građanska porodica i da to stojički podnese, privrženosti i ljubavi ka svojim, snalazljivosti u teškim poratnim vremenima, ostanete zapitati nad nekim prošlim vremenima, koja su donosila mnogo burnih vetrova među mirne vojvođanske salaše, segedinske i novosadske ulice. Kada pročitate knjigu, kada saznate kako je neko mogao samo pukom srećom da preživi novosadsku raciju, onda shvatite da vam upravo taj jednostavni naslov treba. Da je Terez Miler nazvala svoja sećanja upravo tako - „Istinita priča“ kako, nakon njenog racionalnog, bez ikakvih emocija, opisivanja događaja iz dugog života, ne biste pomislili da se radi o fikciji.

Ako je na nekoga „povukao“ gen za pisanje, Aleksandar Tišma je to mogao da uradi samo od svoje bake - Terez Miler koja je odigrala značajnu ulogu u njegovom detinjstvu, a naročito u formativnim godinama. Za vreme kratkotrajnog mira na ovim prostorima, bezbrižno je iz škole, što sam, što sa drugarima svraćao do nje, čitao kod nje, pričao s njom i često i prenoćio. Ona je svakako bila ključna osoba za formiranje ličnosti Aleksandra Tišme, kasnije, i za teme kojima se bavio u književnosti. Iako je mladi Tišma, zajedno sa ocem Gavrom i majkom Olgom, bio postrojen u dvorištu u vreme kada su mađarski voj-

nici išli po kućama za vreme novosadske racije, ono što se tada dešavalo u Novom Sadu, Tišma je najbolje saznavao upravo od Terez Miler, svoje bake, koja je tih hladnih januarskih dana bila odvedena na Štrand na pogubljenje. Red se zaustavio pet metara od nje.

Njihov odnos je kroz čitav život bio prislan, još iz školskih dana. Kasnije, kao student, za vreme Drugog svetskog rata, kako se baka posle racije sklonila u Budimpeštu, Tišma je kod nje stanovao. Njih dvoje su sudbinski bili povezani i kroz čitav život, na različite načine i zavisno od okolnosti, bili zajedno. Možda je i budimpeštanski period, u svom tom haosu rata, bio i njihov najintenzivniji period druženja. Bila mu je podrška kada je bio mladić, u tom ogromnom, nepoznatom svetu. Ona kao osoba, njena sudbina - jer je ona proživela sva bitna istorijska zbivanja krajem 19. i tokom 20. veka, uticali su na Tišmu kao pisca. Možda je zaista koren interesovanja za novosadsku raciju kojoj je posvetio nekoliko svojih dela upravo u činjenici i da ju je sam video, ali i da je „iz prve ruke“ slušao priču svoje bake koja ju je preživela. Na Štrandu, u redu za pogubljenje, odvođenje pod led se zaustavilo na pet metara pre nego što bi ona sama došla na

„Istinita priča“ - sećanja jednog vojvođanskog veka Znao je Tišma šta radi

red. Ali, Terez Miler nas u svojim sećanjima vodi i kroz Horgoš, Segedin, Budimpeštu, Novi Sad, Sentu, Suboticu, Meze Tur. Svoju istoriju života počela je da piše 1968, a dovršila ju je 1972. godine, u 95. godini života. Raspoloženje Terez Miler prilikom zapisivanja ovih sećanja bilo je „retrospektivno i jesenje“, sa dozom distance i mudrosti koju donose pozne godine.

Tišma je pominjao svoju baku i u svom Dnevniku, ali i u knjizi „Sećaj se večkrat na Vali“. Obilazio ju je stalno dok je svoju starost živela na Detelinari, i ta je relacija spadala u njegove poznate šetnje. U tim posetama, ponovo je s interesovanjem slušao njene toliko zanimljive priče iz njenog života. I jednoga dana, kupio je svesku i odneo je baki i rekao joj da zapiše sve to. Znao je Tišma šta radi. Dobro je znao. S besprekornim uredničkim njuhom, ponovo nije pogrešio. Rezultat je ova knjiga koju je na svetlost dana izneo njegov sin, Andrej Tišma, koga su, nakon izlaska knjige, kontaktirali ne samo iz Jevrejske opštine u Novom Sadu, gde je održana i promocija oba izdanja, i na mađarskom i na srpskom jeziku, već su ga zvali i iz Segedina da su njegovu prabaku, upravo zbog svedočanstva koje je o ovom mađarskom gradu opisala u knjizi, zvanično uvrstili u kulturne ličnosti Segedina.